नं. ५३५२

मीमांसा भाष्यम्
१मा ध्यायस्य ४र्थ: पाद:
तैलिंग्यां

× × × ×

पत्र. १२ —— सं. ×

विषय. मीमांसा शास्त्रं

मीमांसाभाष्यप्रथमाध्यायचतुर्थपादः
तैलिंगदेप्रालिप्याप्र

पू. ५२

5352
F = 12
तैलंगू भाष्य

शाबरभाष्ये प्रथमाध्याय चतुर्थः पादोयम् संपूर्णः

मीमांसाभाष्य पत्रे ९२

మీమాంసాభాష్యే ప్రథమాధ్యాయస్య నామధేయం చరకాండః బాధః క్షేః ప్రారంభః పత్రం ౧౧

భా=దీ= శ్రీహయవదనాయ నమః । ఓం ॥ ఉక్తం సమామ్నాయైదమర్థ్యం తస్మాత్సర్వం తదర్థం స్యాదితి ॥౧॥ ఉద్భిదా యజేత బలభిదా య
జేత అభిజితా యజేత విశ్వజితా యజేతేతి సమామ్నాతం । తత్ర సన్దేహః । కిముద్భిదాదయో గుణవిధయ ఆహోస్వి
త్కర్మనామధేయానీతి । కిం తావత్ప్రాప్తం । అభిధేయధర్మప్రతిఖ్యాతాయాం వాచ్యత్వాత్ । ఉద్భిదాదయశ్శబ్దా యజేస్తృతీయయైవ సంబధ్యన్తే । తత్రైవం వై
య్యధికరణ్యేన సంబన్ధము పై ఉద్భిదా ద్రవ్యేణ యాగమభినిర్వర్తయేదితి అత సామానాధికరణ్యేనోద్భిదా యాగేన యజేతేతి
౧ వ్యధికరణ్యతస్సు ప్రతిఖ్యాతే వాక్యే । నవ ఇతి సంశయః । కిం తావత్ప్రాప్తం । ఉక్తమసమ్యక్ సమామ్నాయైదమర్థ్యం । తస్మాదస్మాద్ద్వారా యాగేన విధిత
మర్థం వేదయతి । యథా సోమేన యజేతేతి । కిం తదర్థం ... వాదో యః ప్రయోజనం వ్యర్థం స్యాదితి । యథా వాయవ్యం శ్వేతమాలభేత
వతేతి । కిం ప్రవృత్తిరేవ విహితమర్థం ప్రయోగకాలే ప్రకాశయతి । యథా బర్హిర్దేవసదనం దామీతి తస్మాదుద్భిదాదయోఽమీషాం
ప్రయోజనానామస్మాత్ ప్రయోజనాయ భవేయుః । తత్ర న తావదర్థవాదః । వాక్యైకదేశో హి పాఠస్వభావతో విధ్యాతవ్యః । న మన్త్రః । ఏవం బ్రా
హ్మణకస్వ విహితస్య ప్రకాశయితవ్యస్యాభావాత్ । పారిశేష్యాద్గుణవిధిః । ఉద్భిద్గుణకో యాగస్త్వ విధీయతే । కుతః । ప్రసిద్ధేరనుగ్రహాత్ ।

హి । ప్రాతిపదికార్థం ప్రవృత్తియాం విభక్తిర్భవతి । తర్హి అంబ యాగః । తేన యాగవచనమిదమనుమాస్యామహే । నైతద్యుక్తం । యది ప్రవృత్తియాం నిర్దేశే సప్తమ్యుద్భిదా
దిష్ట్యుక్తే షష్ఠ్యా యాగబుద్ధిరుత్పద్యేత । స్యాదేతదేవం । నచాసౌ బుద్ధిరుత్పద్యతే । తస్మాదయుక్తం । ప్రవృత్తియాం వచనమన్యథానోపపద్యత ఇతి చేత్ । కారణం
మోపపాది । నచాంతర్బుధ్యత్ అవగమ్యమానే యాగే యాగవచనో భవిష్యతి । తస్మాద్గుణవిధయః । లక్షణేతి చేత్ । వరం లక్షణా కల్పితా । న యాగాభి
ధానం । లౌకికేషు లక్షణా । హారోంప్ర సిద్ధ కల్పనేతి । అపిచ । యది నామధేయం విధీయేత న యాగః । అథ యాగో న నామధేయం । ఉభయవి
ధానే హి వాక్యం భిద్యేత । ఉచ్యతే । న నామధేయం విధీయతే । అనువాదా ఉద్భిదాదయః । కుతః ప్రాప్తిరితి చేత్ । యో హ్యభిధీయతే । ఉద్భిజ్జసామ
ర్థ్యోభిజ్జసామర్థ్యేనోద్భిజ్జః క్రియావచనః । ఉద్భిదనం ప్రకాశనం పశూనాం మనేన క్రియత ఇతి ఉద్భిద్యాగః । ఏవమాభిముఖ్యేన జ-
యాదభిజిత్ । విశ్వం జయాద్విశ్వజిత్ । ఏవం సర్వత్ర । అతః కర్మనామధేయం । యత్ర అప్రవృత్తివిశేషకరోऽనర్థకస్తత్ర నామధేయమపి గు
ణఫలోపబంధేనార్థవత్ । తస్మాత్కర్మనామధేయాన్యేవంజాతీయకానీతి సిద్ధం ॥ ౪ ॥ యస్మిన్ గుణోపదేశః ప్రధానతోऽభిసంబంధః ॥ ౩ ॥ —
చిత్రయా యజేత పశుకామః । త్రివృద్బహిష్పవమానం । పంచదశాన్యాజ్యాని । సప్తదశాని పృష్ఠాని । ఇత్యుదాహరణం ॥ కిం ప్రాప్తం స్తోత్రాః పవమాన

మీ: భా: న హ్యేషాం యాగార్థతా లోకే౽వగమ్యతే। న చ వేదేన పరిభాష్యతే। అతో గుణవిధయః। యది గుణవిధిర్న తర్హి కర్మ విధీయతే। అవిహితే కర్మణి
తత్ర గుణవిధానమనర్థకం। నైష దోషః। ప్రకృతానాం జ్యోతిష్టోమే గుణవిధానమర్థవద్భవిష్యతి। యది న నామధేయం స్యాత్। యాగ ఏవ యజే
తేతి తావదేవోద్భిదా యజేతేతి న కశ్చిద్విశేషః స్యాత్। గుణవిధౌ తు గుణసంయోగాదపూర్వకమర్థం విదధ్యాత్ ఉద్భిదాదయశ్చ శబ్దా అర్థవా
దేనాభవిష్యంతి। తస్మాద్గుణవిధయో నాప్యేవం ప్రాప్తం। ఏవం ప్రాప్తే బ్రూమః॥ సూ॥ అపి వా నామధేయం స్యాత్ [redacted] ద్యదుత్పత్తావపూర్వమవిధా
2 యకత్వాత్॥ ౨॥ అపి వేతి పక్షో విపరివర్తతే। నామధేయం స్యాదితి ప్రతిజానీమహే। ఏవమవిహితమర్థం విధాస్యతి జ్యోతిష్టోమాద్భాగా
న్తరం। శ్రుతిశ్చైవం యాగమభిధాస్యతి। అన్యథా శ్రుతిరుద్భిదా ద్రవ్యే స్యాత్। ఉద్భిదాదిమతో లక్షయేత్। యాగేన కుర్యాదితి యజేశ్చోద
కస్యార్థః। కరణం యాగః। ఉద్భిదాద్యపి తృతీయానిర్దేశాత్ కరణం। తస్మాదుద్భిదా యాగేనేతి కర్మనామధేయస్య సామానాధికరణ్యసామం
జస్యం। ద్రవ్యవచనత్వే తు మత్వర్థలక్షణయా సామానాధికరణ్యం స్యాత్। శ్రుతిలక్షణయోశ్చ శ్రుతిర్న్యాయ్యా। తస్మాత్ కర్మనామధేయం। నను ప్రసి
వ్య ద్ధం ద్రవ్యవచనత్వమపహ్నూయతే। అప్రసిద్ధం కర్మవచనత్వం ప్రతిజ్ఞాయతే। ఉచ్యతే। తృతీయానిర్దేశాత్ కర్మవచనతా। మతుపః। కరణవాచినో

శక్త్యైవ లక్షణయైవ గుణో విధీయతే। అతః కర్మణాం నామధేయాని। వక్తవ్యం తర్హ్యాజ్యైస్స్తువతే పృష్ఠైస్స్తువత ఇత్యేవమాదిషు విహితానాం। యత్తు
అప్రసిద్ధం కర్మణాం నామేతి। అవయవప్రసిద్ధ్యా ప్రసిద్ధం। ఆజిగమనాదాజ్యాని। తథా మాంజిగమనమితి। అర్థవాదవచనాత్। యదాజిమీయుస్తదా
జ్యానామాజ్యత్వం। పూతేన పవనాత్ పృష్ఠాని। పవమానార్థమంత్రకత్వాద్బహిష్షంబంధాద్బహిః పవమానం। దధిమధుపయోఘృతధానాః ఉద
కం తండులాశ్చేతి నానాద్రవ్యత్వాత్ త్రిత్రి। తస్మాదేవంజాతీయకాని కర్మనామధేయానీతి। అథ కస్మాన్న పంచదశసంఖ్యావిశిష్టాన్యాజ్యాని స్తోత్రే
షు విధీయంతే। విశిష్టానాం వాచకస్య పదస్యాభావాత్। నను పదద్వయమిదం వాచకం భవిష్యతి పంచదశాన్యాజ్యానీతి విశిష్టానాం। తదేతేషు స్తోత్రేషు వి
ధాస్యతి। న తత్పదద్వయమపి విధాయకం। ఏకమత్ర విధాయకం। ఏకముద్దేశకం। ఉభయస్మిన్ విధాయకే పరస్పరేణ సంబంధో న స్యాత్। అవిధాయకే స్తోత్ర
సంబంధో న విధీయేత। న చ త్రికం పదం విశేషణం ప్రత్యుద్దేశకం స్తోత్రం ప్రతి విధాయకం భవిష్యతి వచనవ్యక్తిభేదాత్। అతో నాయమసమా
ధిః॥౧౭॥ తత్ప్రఖ్యం చాన్యశాస్త్రం॥ అగ్నిహోత్రం జుహోతి ఆఘారమాఘారయతీత్యేవమామనంతి। తత్ర సంశయః। కిమగ్నిహోత్రశబ్ద ఆఘారశ
బ్దశ్చ గుణవిధ్యుత నామధేయమితి। గుణవిధిరితి బ్రూమః। కుతః। గమ్యతే హ్యగ్నిర్హోత్రమస్మిన్నితి। తథాశ్రవణసమర్థం ద్రవ్యం ఘృతాది ఆఘార

మీ॰ భా॰ శబ్దః ఆఖ్యాతశబ్దః ఏష్వ శబ్దేషు గుణవిధయ ఉత కర్మనామధేయానీతి సంశయః। ప్రసిద్ధేరర్థవత్త్వాత్ప్రవృత్తివిశేషకరత్వాచ్చ గుణవిధయః। నన్వేతే కర్మణి ప్ర
సిద్ధాః। నామానాం యౌగికత్వాత్। జ్యోతిశ్శబ్దాదింపతే। త్రివృదాదిగుణశబ్దః। త్రయాణాం యజేతేతి బహూనాం గానువాదో విజ్ఞాతత్వాన్న యాగవిధిః। గుణాశ్ఫలకల్ప
నాయాం యజ్ఞతేరవివక్షా। తథా జ్యోతీంషి భవంతి పృష్ఠాని భవంతీతి వ గుణవిధికల్పనాయామపి న లక్షణా। తస్మాద్గుణవిధయ ఇత్యేవం ప్రాప్తం॥ ఏవం ప్రాప్తే-
బ్రూమః॥ యస్మిన్గుణవిధిః కర్మనామధేయమితి సందిగ్ధే గుణాః పర ఉపదిశ్యంతే। ప్రధానేన కర్మణా తత్సంబంధః కర్మనామధేయమిత్యర్థః। ఉ గుణవి
౩ ధానం సతి వాక్యం భిద్యేత। పుంపశౌ ప్రాప్తే స్త్రీపశుః। పశవః ఫలం। బహూనాం గుణానామితి న శక్యా ఏకేన వాక్యేన విధాతుం। బహూనాం గుణానాం విధీయమానానాః క్రియాం విధే
యత। నహి సాంవత్సరీష్టోమియో। పశుకర్మయువిధేయత్వే సత్యపి నాగ్నిష్టోమియో। తథా పంచదశాన్యాజ్యాని భవంతీత్యాజ్యేషు పంచదశతా। నహి విహి
తాని స్తోత్రాణి షడ్భిరాజ్యాని భవంతి। నహ్యాజ్యద్విధాయకం వాక్యం। తస్మాత్తదాజ్యాని విదధ్యాత్ తేషు పంచదశతాం। గమ్యతే చ పంచదశతాయా ఆజ్యేన
సంబంధః। స్తోత్రసంబంధశ్చాజ్యానామజ్ఞాతః పంచదశతాసంబంధశ్చ। ఉదాహృతేభ్యోఽర్థాంతరైః కల్ప్యా వాక్యస్య శ కల్ప్యా విధాతుం। అథ తు
కర్మణోఽస్య నామధేయం నైష విరోధో భవతి। కేవలస్తు రశ్మిసంబంధః ప్రధానేన విధీయతే। అపి చాజ్యాని స్తోత్రాణ్యాంశోత్సనేన కే [illegible]

ష్వద్రవ్యదేవతా నాస్తి। అస్తీతి బ్రూమః। తస్యాఘారమాఘారయేత్తాన్నిబ్రూమస్య ద్రవ్యం। మాంత్రవర్ణికీ చ దేవతా ఇంద్రః। ఇంద్ర ఊర్ధ్వో అధ్వర ఇత్యాఘా
రమాఘారయతీతి। మంత్రో వ్యాఖ్యదధత్కర్మ తన్నిధనం వా కర్మణా సమైతి। ఏష చ మంత్ర ఇంద్రమభిధాయకం కత్వాత్తి। స యదీంద్రప్రతాన్ని ధనం భ
వేత్ ఏవమనేన మంత్రేణాఘారస్య క్షరితే కర్మ। తస్మాదింద్రో దేవతా। ఏవం చ ద్రవ్యదేవతాసంయుక్త ఆఘారః। తస్మాద్వ్యభితిప్రాప్త్యభావాత్ నామధేయమి
తి।।4।। తద్వ్యపదేశం చ।।5।। శ్యేనేనాభిచరన్ యజేత। సందంశేనాభిచరన్ యజేత। గవాభిచరన్ యజేతేతి సమామ్నాయతే। తత్ర గుణ
విధిరుత కర్మనామధేయమితి సందేహః। ప్రసిద్ధ్యాదిభిః పూర్వపక్షః। ఉద్భిదాదీనామివ। నష్టేషాం నామధేయత్వం। ఉద్భిదాదయః క్రియానిమిత్తా శ
క్నువంతి యోగమభివదితుం। ఇమే పునర్జాతినిమిత్తా న శక్నువంతి। తేన గుణవిధయ ఇత్యేవం ప్రాప్తం। ఏవం ప్రాప్తే బ్రూమః।। తద్వ్యపదేశం చ।। తేన-
శ్యేనాదినా ప్రసిద్ధేన యస్య వ్యపదేశః। తత్కర్మ శ్యేననామధేయం। శ్రుతివిర్నామధేయత్వేల మేషాం గుణవిధా। యత్తు జాతిశబ్దా ఇమే న యోగమభివదం
తీతి। సాదృశ్య వ్యపదేశాదభివదిష్యంతీతి। ఏవం హి వ్యపదేశో భవతి। యథా వై శ్యేనో నిపత్యాదత్తే ఏవమయం ద్విషంతం భ్రాతృవ్యం నిపత్యాదత్తే య
మభిచరతి శ్యేనేనేతి। నిపత్యాదత్తే ఇత్యనేన సాదృశ్యేన శ్యేనశబ్దో యాగే। యథా సింహో దేవదత్త ఇతి। తస్మాత్ కర్మనామధేయం। ఏవం సందంశే। య
-థా

షః-భాః= మాఘారయతీతి ప్రసిద్ధేరేవ మనుగృహ్యతే। గుణవిధిశ్చ దర్శితో మే। ఆఘారశ్చోపాంశుయాజః। తత్రోభయోరర్థవత్త్వప్రవృత్తివిశేషపరత్వం। న గుణ
విధిపక్షే లక్షణా భవతి యథోర్ధ్వదా యజేతేతి। అగ్నిహోత్రే సమానేనావగతం గుణవిధానం। ఆఘారే పూర్వాఘారం నిర్వర్తయతీతి శ్రుత్యైవ గుణో విధీయ
4 తే। తస్మాద్గుణవిధేర్న దోషత్వం ప్రాప్తం॥ ఏవం ప్రాప్తే బ్రూమః॥ తద్గుణం నామశాస్త్రం॥ యో గుణానాం వేదాఖ్యానం విధిర్యత్ర తత్రాంశంక్యేత సోऽనువాద ఏవావగతః॥ య
దగ్నయే చ ప్రజాపతయే చ సాయం జుహోతీతి దేవతావిధానం। యత్తు గృహీతం వా ఏతదఘారత్సాఖ్యాఘారమాఘార్యతాం ఘారేణ ద్రవ్యవిధిః। అవిదితమేవ
౮ నం చ విధిరుచ్యతే। విదితం వా తాన్యథా గుణవిధానం। తస్మాన్న గుణవిధిః। కర్మనామధేయమేతత్ సంభవతః। యస్మిన్నగ్నిహోత్రం హోమో భవతి తదగ్నిహోత్రం।
దీర్ఘధారాతుల్యైర్గుణక్రియా ప్రసిద్ధ ఏవాఘారః। తస్మాత్కర్మనామధేయం। ప్రసిద్ధార్థయస్తోమహోత్రాతరాః। ప్రజాపతినివృత్త్యర్థమగ్నివిధానం భవిష్యతీతి చే
న్నైతదేవం। అగ్నింపూర్వశవిధానం చ హోత్రీతి న ప్రజాపతిం ప్రతిషేధం। ప్రతిషిధ్యమానస్య చ ప్రజాపతేర్విధానమనర్థకం స్యాత్। ప్రజాపతిర్దేవతేతి గమ్య
మానం న శక్యం మిథ్యేతి కల్పయితుం। అతో యమసమాధిః। ఉచ్యతే। ఆఘారమాఘారయతీతి ద్రవ్యపరామోదనా। ద్యోస్తు ద్రవ్యం విశేష్య తజ్ఞాతిః। ద్రవ్యం
వర్ణనయా క్రియయా జ్ఞాయతే। జ్ఞాతం చ యాగం సాధయతి। తత్ర తస్య ప్రధానకర్మణో నామధేయమితి। ఉచ్యతే। ఏతదేవాఘారణం ప్రధానకర్మ। నన్వ

ష్టృష్టం పదద్వయం। యజేత వాజపేయేనేత్యత్రాపి ప్రత్యక్షమేవ। నైతదేవం। ఏవం సతి చత్వారి పదాన్యుపలభ్యేరన్ మహాం। త్రిభిరేవైతాన్యుపలక్ష్యంతే॥ ఉచ్యతే। యజే-
తేత్యేతదుభాభ్యాం సంబధ్యతే। కథం సద్యదుచ్చరితం సంబంధముభాభ్యామేవ్యతేతి। రూపాంతరాదర్శనాదేవ రూపమేవాస్వరూపం స్వారాజ్యకామేన సంబంధ్యమాన
స్య। ఈదృశమేవ వాజపేయేన। అత ఏవం ప్రాశాఖి సంభవ్యత ఇతి। నైతదస్తి ఈదృశే నైవ రూపేణేతి। యద్యజ్ఞాతస్య యోవిధిః। యది జ్ఞాతస్య యోఽనువా
దః। న జ్ఞాయోర్విజ్ఞాతప్రయుగపత్సంభవతీతి॥ అహాం॥ యదిదముక్తం గుణవిధిపక్షే అనువాదో యజేతేతి। యద్యయమనువాదః కేనేదానీం గుణో వి
ధీయతే। వాజపేయశబ్దేనేతి మాం ఛాయః। న చాస్య కర్మాంతరే ప్రస్తుతం వా నామశబ్దార్థవ్యాపారో విధీయతే। యశ్చాత్రాస్య కర్మణో యజేతేతి సోఽను-
వాదత్వ ప్రయుక్తం కేనేదానీం తస్య వ్యాపారో విధీయతే। అతః స్వారాజ్యకామం గుణం చ ప్రతి యజేతేతి విధిః। తస్మాదుభాభ్యాం సంబధ్యత ఇతి। యద్యుభయ
ప్రవిధిస్తదా వాజపేయేన స్వారాజ్యకామస్య యాగేన సంబధ్యేత। ద్వావేవ్యేతే తదా వాక్యే। న స్వారాజ్యకామస్య యాగేన సహ గుణవిధేరేకవాక్యతా। ప్రకర
ణాం సంబంధః। స్వారాజ్యకామస్య యాగేనేతి చేత్। న వాక్యేన యాగమాత్రవిధానాత్। అస్తు యాగమాత్రేణ సంబంధ ఇతి చేన్న। స్వారాజ్యకామస్య
యాగేన సహైకవాక్యతా యాగస్యమానత్వాత్। తదేవం ప్రకరణస్య వాక్యస్య బాధో యుజ్యతే యది కర్మనామధేయం। గుణవిధిపక్షే పాప వాక్య

సూ-భా- సందేహేన దూరాదానమాదత్త ఇతి। యథా గార్హపత్యం గాః పాయయంతీతి। తస్మాత్సందంశశబ్దో వికర్మనామధేయం। గోశబ్దోపి॥ నామధేయే గుణశ్రు
తే స్స్యాద్విధానమితి చేత్॥౬॥ వాజపేయేన స్వారాజ్యకామో యజేతేతి శ్రూయతే। తత్ర గుణవిధిరుత కర్మనామధేయమితి సందేహః। ఏవం వేదే ప్రయోగో దృశ్య
తే గుణవిధిర్న సందేహః। తుల్యయతే విగుణస్యం వా స్తోమావగమ్యమానస్తోమనశ్చైకేన్యావదిష్టం। తస్మాద్గుణవిధిః॥౭॥ తుల్యత్వాత్క్రియయోర్న॥ నైతదేవం
౬ । తుల్యేహి మతిరియమస్వాతంత్ర్యం। యాగవాజపేయక్రియా యాగవదర్శపూర్ణమాసక్రియా। ఉభయత్ర దర్శపూర్ణమాసే సోమో విధ్యంతః స్యాత్। తదా యదీక్షా-
కారముపసదాం దర్శనం నావకల్పేత। సప్తదశదీక్షో వాజపేయః సప్తదశోపసత్కో వాజపేయ ఇతి। అథవా। తుల్యత్వాత్క్రియయోర్నేతి। యది గు
ణవిధిః తతస్సోమస్యైషా వాజపేయక్రియా సోమ్యేతి ప్రత్యక్షమతిరియయా। తత్ర దీక్షాకారముపసదాం దర్శనముపపన్నం। తస్మాత్కర్మనామధేయమితి॥ లింగం
చైతత్ ప్రాప్తిః పునరుత్తరేణ సూత్రేణ॥౮॥ ఐకశబ్ద్యే పరార్థవత్॥ యది గుణవిధిస్స్యాత్ తతో ద్వ్యర్థవత్ పరార్థవత్స్యాదభిధానం విప్రతిషిద్ధ్యేత। యజేతేత్యస్య
శబ్దస్య। యది స్వారాజ్యకామో యజేతేతి స్వారాజ్యకామస్య యాగం విధాస్యతి స్వార్థముచ్యేత న తర్హి వాజపేయేన గుణేన సంబద్ధం పరార్థమనూ
ద్యేత యాగేన వాజపేయగుణకేనేతి। భిద్యేత హి తథా వాక్యం। నను ద్వే ఏవైతే వాక్యే ప్రత్యక్షముపలభామహే। స్వారాజ్యకామో యజేతేత్యేకం ప్రత్య

రోడాశవసందేహః। కిమేతే సంస్కారశబ్దా ఉత జాతినిమిత్తా ఇతి। సంస్కారశబ్దా ఇతి బ్రూమః। సంస్కృతేషు తృణేషు బర్హిశ్శబ్దముపచరంతి।
సర్వత్ర। నాసంస్కృతేషు। సంస్కృతేష్వేతే ఆజ్యశబ్దం। తథా సంస్కృతే పిష్టే పురోడాశశబ్దం। న త్వసంస్కృతేష్వపి కస్మింశ్చిద్దేశే ఉపచర్యంతే। యథా
బర్హిరాదాయ గావో గతా ఇతి భవంతి వక్తారః తథాఽజ్యం ప్రయచ్ఛేతి। పురోడాశేన మే మాతా ప్రహేణకం దదాతీతి। సాంధ్యేశాస్త్రేషు ప్రయో
గః। యద్ధ్యోపలభ్య ఉపలబ్ధః। మృత ఏతత్। యత ఏకదేశే సర్వత్ర ప్రయోగః సంస్కారేషు సంస్కారశబ్దా ఇతి। ఏవం ప్రాప్తే బ్రూమః। బర్హిరాదిష్వసం
స్కృతేష్వపి శబ్దలాంఛనాన్న సంస్కారశబ్దాః। న మూఁత్రం సాంధ్యశాస్త్రాదేకదేశే భవిష్యంతీతి। తన్న। ప్రసిద్ధే సంస్కారశబ్దత్వే సాంధ్యశాస్త్రాదితి వదితుం శక్యం। త
చ్చాప్రసిద్ధం। కథం। బర్హిరాదిశబ్దైరుద్దిశ్య సంస్కారా విధీయంతే। తేన సత్సు శబ్దేషు సంస్కారైర్భవితవ్యం। సత్సు చ సంస్కారేషు శబ్దా ఇతీ
తరేతరాశ్రయం భవతి। న వా వివృతాన్సంస్కారాన్భవంతి। యానాలభ్య లింగకైః ప్రయుంజీత। తస్మాన్నలభ్యం స్వంస్కారేషు బర్హిరాదీన్
ప్రయుంజతే। అత ఏకదేశేపి జాతినిమిత్తా దృష్టాః సర్వత్ర జాతినిమిత్తా ఏవ భవితుమర్హంతి। న చాంశకానాం సతాం వేదాదేవ పూ
ర్వోత్తరపదసంబంధమనపేక్ష్య శక్నుమో వక్తుం ద్వౌ కల్పౌ వసాతులం। పూర్వోత్తరే హ్యదే అనర్థకే మా భూతాం ఇత్యేవం సంకల్ప్యేత। ఆ ఆకల్ప్యే

మీ: భా: మేవాన్వాఖ్యేదాదయో దోషాః ప్రాదుర్భవేయుః। తస్మాత్కర్మనామధేయం వాజపేయశబ్దః॥ ౮॥ తద్గుణాస్తు విధీయేరన్నవిభాగాద్విధానార్థే న చేదన్యే
న శిష్టాః॥ యదాగ్నేయోఽష్టాకపాలోఽమావాస్యాయాం పౌర్ణమాస్యాం చాచ్యుతో భవతీత్యేవమాదయ ఉదాహరణం। తత్ర సన్దేహః। కిమాగ్నేయో
ఽగ్నీషోమీయ ఇత్యేవమాదయో గుణవిధయః కర్మనామధేయాని వేతి। కిం ప్రాప్తం। గుణవిధానం సత్త్వనేన గుణో విధీయతే। అగ్నిః పురోడాశోఽష్టా
౬ కపాల ఇతి। తస్మాన్న గుణవిధిరితి ప్రాప్తే బ్రూమః। తద్గుణకర్మగుణాస్తు విధీయేరన్। అవిభక్తత్వా హి తే కర్మణో విధానార్థే తద్ధితాన్తే శబ్దే। తత్రావ్యా
6 ష్టం కపాలసంయుక్తో యతో విధీయతే। స ఏష ఏవమాగ్నేయో భవతి। యదగ్నయే సంకల్ప్య దీయతే। తేనాయమనేన ప్రకరణేన యాగో విహితో భవతి।
స ఏవం విధీయమానో న కర్మాగ్నిమష్టాకపాలం చాభిధాయ విధాస్యతి। సంబన్ధో హి విధీయమానోఽనుక్త్వా సంబన్ధినావభిధాయ విహితః ఇతి వక్తుం। త
స్మాద్గుణవిధయః। అష్టసు కపాలేషు సంస్క్రియమాణో వ్రీహిమయో యవమయో వా పురోడాశ ఏవం భవతి సోఽనువాదః। సిద్ధశబ్దాదష్టాకపాల ఉచ్యతే।
కపాలశబ్దే ఉపపద్యతే ఇతి వచనాన్తరేణైవ ప్రవృత్తం ప్రవృత్తేః। తేనాస్య పక్షేనవాన్వాఖ్యే దోషో భవతి। న చేదన్యేన శిష్టాః। యత్ర పునరన్యేన వచనేన శిష్టా గుణా
భవన్తి తత్ర కర్మనామధేయం యథాగ్నిహోత్రం జుహోతీతి॥ ౯॥ బర్హిరాజ్యయోరసంస్కారే శబ్దలాభాదతచ్ఛబ్దః॥ ౧౦॥ బర్హిరాజ్యయోః పురా

ఇతి
నిర్మంథ్య ఇతి। అసంస్కృతేపి దృశ్యతే। నిర్మంథ్యేమానయ ఓదనం పచ్యేమహాంశ్చేతి। నిర్మంథనయోగాత్పూర్వవదిగ్నిరిత్యపేక్షితం। ప్రయోజనం సంస్కా
ర నిమిత్తే సంస్కృతే నేష్టతాః పత్రవర్ణాః। జాతి నిమిత్తే యద్యోపపన్నో న నాయోగితే। అసిరనిర్మథితేన। యథా నావనీతేన భుంజతే ఇతి అసిరనిర్దేశ్యేనేతి
గమ్యతే ॥౧౦॥ వైశ్వదేవే వికల్ప ఇతి చేత్ ॥౧౧॥ చాతుర్మాస్యేషు ప్రథమే పర్వణి వైశ్వదేవే సందేహః। వైశ్వదేవేనయజేతేతి। కిం వైశ్వదేవశబ్దో గుణవిధిః కర్మ
నామధేయమితి। ఇతియదిసందేహేన సందేహః। వైశ్వదేవే వికల్పః గుణవిధి వైశ్వదేవశబ్దః। గమ్యతేహి గుణవిధానం। విశ్వేదేవా ఆశ్వత్రయాదిషు విధేయం
తేయాగేషు। తత్రాగ్న్యాదీనాం విశ్వైర్దేవై ర్వికల్పః। ఏవం ప్రసిద్ధిరర్థవతీ భవిష్యతీతి। న హి ప్రకరణాత్ ప్రదిష్టవిధానాద్భూ నహి ప్రకరణం ప్రపన్నస్య॥ నైత
దేవం। ప్రశ్నేపి శ్రూయతే విరుద్ధా అగ్న్యాదయస్తేషాం యాగానాం విశ్వేదేవా వాన్యేన। ప్రకరణాత్తైస్తైస్సాన్యేనేతి గమ్యతే। న చాయం విషమశిష్టత్వాద్వికల్ప
శ్చేదిదమవాహితి। న హి ప్రకరణం శ్రుతస్య ప్రవృత్త్యా బాధనే సమర్థం। తస్మాత్ కర్మనామధేయం॥ మిథశ్చార్థసంబంధః॥ అథోచ్యతే। వైశ్వదేవశ
బ్దేన శబ్దేన ప్రశ్నేష్వగ్న్యాది గుణవిశిష్టా యాగగణా లక్ష్యంతే। వైశ్వదేవీత్యత్ర మిక్షా సమవైతి। యది వైశ్వదేవశబ్దేన యాగగణో లక్ష్యతే। న త
ర్హి విశ్వేదేవా విధేయం స్యుః తదర్థం సర్వదయముచ్చరితో వైశ్వదేవశబ్దో యాగగణం లక్షయిష్యతి। విశ్వాంశ్చ దేవాన్విధాస్యతీతి। నాయం వైశ్వ

టీ.=భా.= స్స్వనవగమ్యమానః పరికల్పయితుం। అర్థవత్త్వే చ తేషు పదేష్వేవ పూర్వత్ర కేవలకేనా సంస్కృతప్రయోగేఽపి భవిష్యతః। తస్మాజ్జాతిశబ్దా ఏవం
జాతీయకాణ్యతి॥ ప్రయోజనం।। విశేషాయూపావటు మవస్యాకాంక్షేతి సంస్కృతైరేవ ప్రతిపత్తిః (యది) (యథా) ఏవం॥ పూర్వపక్షేః విపరీతం
7 సిద్ధాంతే। మూ॥ ప్రాప్తేఽపి ప్రథమసంయోగాత్॥ ప్రాప్తేఽపి రాసాదయతి ప్రాప్తేఽపి శబ్దం ప్రతిసందేహః। సంస్కారనిమిత్తా జాతిశబ్దా యాగిక
ఇతి। సంస్కారేషు సత్సు దర్శనాదుపసంస్కారశబ్దతాయా మవగమ్యమానాయా మసంస్కృతే శబ్దలంభాజ్జాతి శబ్దః। అసంస్కృతాం చైవాంశు ప్రాప్తే
౨ శిఖరూబ్జితాన్య ఇతి భవంతి తస్మిం ల్లిద్ధేవ కారణ ఇతి। తేన జాతిశబ్దా ఇతి ప్రాప్తే॥ యాగికా ఇష్యన్తే। కుతః। అర్థసంయోగాత్। ప్రాప్తౌ హీ
త్యుపసర్గధాతుప్రత్యయసముదాయస్య జాతినిమిత్తతా ప్రయోగాదనుమీయతే సైవ నసంయోగాం త్వ్రాపసర్గధాతుకరణ ప్రత్యయసహాయో
షువర్తతేత్యాతి ప్రసిద్ధిరనుగృహీతా భవిష్యతి। యదాన్యదపి సేవనం ప్రాప్తేర్ శబ్దేనోచ్యతే తదాంతదేశ్యగాదేవాంశు భవిష్యతి న సముదాయస్యార్థః
కల్పయితుం శక్యతే। తస్మాద్యాగికః। ప్రయోజనం త్వృతం ప్రాప్తేర్భవతీతి। యది సంస్కారశబ్దః। ప్రాప్తేశ్రాసాదయతి ప్రీషః। యది జాతిశ
బ్దః త్వృతమాసాదయతి। యది యాగికః ప్రాప్తేర్నిమితి। మూ॥ తథా నిర్మంథ్యే॥ నిర్మంథ్యేనేష్టకాః పచంతీతి సంస్కృతేదర్శనాదుపసంస్కారశబ్దా

వత్వాస్తి॥ నైతదస్తి గుణవిధయ ఇతి। గుణస్య విధానార్థా ఏతే సంతః పురోడాశస్యైకపాత్రేషు సంకీర్తనం విదధ్యుర్న శక్నువంతి యాగస్య విధాతుం। ద్వాదశకపాలతా
యాం యాగస్యైవాంశేన। అష్టాకపాలాదయః ప్రకరణేన। తేన తే యాగేన న భవిష్యంతి। అపి చ ద్వాదశత్వాదయః పురోడాశే నైకవాక్యస్థాః ప్రకరణం బాధిత్వా న యాగ
స్య భవిష్యంతి। యాగసంబంధినో నర్థకాః। పురోడాశసంబంధే ఫలాభావాత్। అర్థవాదత్వేన తు వైయర్థ్యేన రస్యే యాగస్య స్తుతిరుపపద్యతే। తస్మాదర్థవాదా
ఇతి॥ తస్మై షోడశోపపద్యతే॥ ఇతి యదుక్తం తత్పరిహర్తవ్యే ~~మ~~ మిత్యాశంక్యాహ తం సూత్రం॥ అవిభాగాద్విధానార్థే స్తుత్యర్థేనోపపద్యేరన్॥ యదా
హ్యష్టాకపాలాదిః పురోడాశనార్థః అనర్థకో హ్యవగతం। తదా లక్షణయా ద్వాదశకపాలస్తుతిః వైకల్పేన యాగపురోడాశనార్థా భవిష్యతి। సంస్తవాద్ద్వా
దశసంఖ్యయామష్టత్వాదయస్సంఖ్యావిశేషా అవిరుద్ధాః। అతో ద్వాదశకపాలస్య స్తుత్యర్థత్వేనావయవస్తుతిరుపపద్యతే। తథా లోకే ధనమస్య వస్త్ర
షడేమిషం వా రంగో ధనమస్యాం ఃసే న యావంతస్త్యేర్ధపదార్థమితి। తస్మాదుపపన్నా స్తుతిరితి॥ కారణం స్యాదితి చేత్॥ ఇతి చేద్భవాన్ పశ్యేదర్థ
వాదా ఇతి। తేన రూపమష్టత్వాదీనాం ద్వాదశత్వే సంధి। తస్మాద్భవతి ద్వాదశత్వే సతి కామస్యాష్టాకపాలః। ఏవముత్తరేష్వపి యథాకాలం। కిమేవం భవిష్యతి।
పురోడాశస్య గుణవిధానే ప్యానర్థక్యం న భవిష్యతి। ~~సమ~~ లక్షణయా ద్వాదశకపాలస్య స్తుతిః కల్పితా భవిష్యతి। తస్మాద్వాదమేవైతే విధయో భవిష్యంతి॥ -

మీ-భా- దేవతాశబ్దస్య విశిష్టే ద్రవ్యే మిథస్సంబన్ధేన ఘటితత్వే (తస్య) కర్మనామధేయమేవ న తు గుణవిధిరితి ॥ ౧౧ ॥ పరార్థత్వాద్గుణానాం ॥ ౨౨ ॥ పరార్థత్వా
గుణానాం స్వేన తత్త్వేన ప్రధానమనువర్తయితుం । తేన సర్వే ద్రవ్యగుణాః తదర్థత్వేన గుణానామనురోధేనానువర్తయితుమర్హన్తి । సంప్రతిపన్నదేవతాకాభ్యాం న
విరోధః । తత్రైకస్యాం ప్రధానాహుతౌ త్రింశదాహుతయో హూయన్తే ఇతి త్రింశత్సంఖ్యాసంపత్తిరాహవనీయాహుతీనాం నావకల్పతే । తస్మాత్
౮ కర్మనామధేయమితి సిద్ధం ॥ ౨౩ ॥ పూర్వవన్తో విధానార్థాస్తత్సామర్థ్యం సమామ్నాయే ॥ వైశ్వానరం ద్వాదశకపాలం నిర్వపేత్ పుత్రే జాతే ఇతి
8 శ్రూయతే । తత్ర యదష్టాకపాలో భవతి గాయత్ర్యైవైనం బ్రహ్మవర్చసేన పునాతీత్యేవమాదయః కపాలవికల్పాః శ్రూయన్తే । తేషు సందేహః । కిమ
ష్టత్వాదయో గుణవిధయ ఉతార్థవాదా ఇతి । తత్ర గుణవిధయ ఇతి బ్రూమః । కథం । యే హి పూర్వవన్తో విహితపూర్వమర్థమభివదన్తి తేऽవి
ధానార్థాః । తదేతత్ప్రాప్తస్య సమామ్నాయే సామర్థ్యం యది విహితపూర్వతాభిధానం । కిం తద్విధానసామర్థ్యం । ఏవమవిహితమర్థం విధాస్యతి ।
ఇతరథా అర్థవాదాస్సన్తోऽనర్థకాస్స్యుః । న వ ద్వాదశకపాలస్యైకదేశతామనుపగన్తుమర్హన్తి । ప్రత్యక్షాష్టాకపాలానాం స్తుతిః । వసో
ష్టాదశకానాం । ప్రత్యక్షేణావేదయితుం శక్యత్వాత్ । తస్మాద్గుణవిధయః ॥ గుణస్య తు విధానార్థే తద్గుణాః ప్రయోగే స్యురనర్థకా న హి తం ప్రత్యర్థ

ఇతరథా అర్థవాదోఽనర్థకః స్యాత్ తదర్థవత్త్వం న్యాయ్యం। తస్మాద్విధిః। నైతదేవం। యది విధిః స్యాత్। ప్రస్తరకార్యే యజమానో వినియుజ్యేత యజమా
నకార్యే వా ప్రస్తరః। ప్రస్తరేణ ఖలు వాయం యజమానం సాధయతి సవార్గం స్రువణతి। యజమానేన ఖలు వా యాగం సాధ్యేత సవార్గం వా స్రువణతి। తథా సతి యజ
మానం న శక్నోతి కర్తుం। దక్షిణాకాలే ఉపాస్య యజమానా ఆసతే కేవలం క్రియమాణాన్ పశ్యంతి। న చ ప్రస్తరో యజమానం శక్నోతి కర్తుం।
తథా యది యది యజమాన ఏకకపాలకార్యే వినియుజ్యేత సర్వహుతః క్రియేత। తత్ర త్రుటపాలో వా స్యాత్। న చైకకపాలో యజమానం శక్నో
కర్తుం। తస్మాన్న విధిః। విధ్యంతరం వా స్యాత్। ఉత్తరం భవార్షః ప్రస్తరస్స్వర్గం సాధయతి। ఏకకపాలం సర్వహుతం కరోతీతి। తస్మాదపి న విధిః। కిం తర్హి
అనువాదః। యజమానో జ్ఞాయత ఏవ ప్రస్తర ఏకకపాలశ్చేతి। కథం పునరనయోః సామానాధికరణ్యం జ్ఞాయతే। నహి ప్రస్తర ఏకకపాలో వా యజ
మానః। నను యజమాన ఏకస్మిన్ కపాలే సంస్కృతః పురోడాశః। ప్రథమో వా ముఖముష్టిర్ణః। కథం పరశబ్దః పరత్ర వర్తతే। కిమర్థం వా జ్ఞాయ
మానస్య సంకీర్తనమితి। ఉచ్యతే। జ్ఞాయమానస్య సంకీర్తనం స్తుత్యర్థం। ఉత్తరం భవార్షః ప్రస్తరస్తద్దధయితవ్యో యజమానత్వే
త్। తథా యజమాన ఏకకపాలస్సర్వహుతః కర్తవ్యః స్వర్గ ఆహవనీయస్తత్ర ప్రతిష్ఠాపితో భవతి। కథం పరశబ్దః పరత్ర వర్తేత। గుణ

మీ॰భా॰ ఆనర్థక్యాదకారణం తేషాం వికారాణాం గుణార్థేన విధీయంతే ॥ యది కామాయ విధయో భిన్నాని వాక్యాని [illegible] భవేయుః । అభిన్నం చేదం వాక్యం । వైశ్వాన

9 రం ద్వాదశకపాలం నిర్వపేదిత్యేవముపక్రాంతం । యద్ద్వాదశకపాలో భవతి జగత్యైవాస్మిన్ పశూన్ దధాతి యస్మిన్ జాత ఏతామిష్టిం నిర్వపతి । పూత ఏవ స తేజ

స్వ్యన్నాద ఇంద్రియావీ పశుమాన్ భవతీత్యేవమంతం । తన్మధ్యే అష్టాకపాలాదయః శ్రూయమాణాః యది న సంబద్ధ్యేరన్ తదా వాక్యాంతరాణి భవేయుః । తేషాం

వికారాణాని పూతత్వాదీని భవేయుః । న చైష గుణార్థోఽత్ర విధీయతే । వైశ్వానరయాగే పూత ఏవ ఇత్యేవమాదయః ॥ తేన సర్వే తేఽష్టాకపాలాదయస్సన్నిధేరుపకారత్వేన

సంబద్ధ్యంతే । గాయత్ర్యైవైనం బ్రహ్మవర్చసేన పునాతి తేన పూత ఏవ సః । త్రివృతైవాస్మిన్ తేజో దధాతి తేన తేజస్వీ । విరాజైవాస్మిన్నన్నాద్యం దధాతి తేనాన్నాద

స్త్రిష్టుభైవాస్మిన్నింద్రియం దధాతి తేనేంద్రియావీ । జగత్యైవాస్మిన్ పశూన్ దధాతి తేన పశుమానితి । తతః కామాయ విధయోఽసంభవంతో యద్యర్థవా

దా అపి న సంభవేయుః । ఆనర్థక్యమేవైషాం స్యాత్ । తస్మాదకారణం బ్రహ్మవర్చసాదయోఽష్టాకపాలాదీనాం । తస్మాదష్టాకపాలాదయోఽర్థవాదా ఇతి-

సిద్ధం ॥ తత్సిద్ధిః ॥ యజమానః ప్రస్తరః । యజమాన ఏకకపాల ఇత్యేవమాదయస్సమామ్నాయంతే ॥ తత్ర సందేహః । కిం యజమానః ప్రస్తర ఇత్యేష

గుణవిధిరథార్థవాద ఇతి । తథా యజమాన ఏకకపాల ఇతి । కిం తావత్ప్రాప్తం । గుణవిధిరితి । కిమేవం భవిష్యతి । ఏవమపూర్వమర్థం విధాస్యతి । –

ఏవంజాతీయకా అర్థవాదా న విధయ ఇతి ॥౧౩॥ జాతిః ॥ ఆగ్నేయో వై బ్రాహ్మణ ఐంద్రో రాజన్యో వైశ్యో వైశ్వదేవ ఇత్యేవమాదయః కిం గుణవిధయో ఽర్థ-
వాదా ఇతి। గుణవిధయ ఇతి బ్రూమః। ఏవమపూర్వమర్థం విధాస్యంతి ఇతరథార్థవాదాః సంతో ఽనర్థకాః స్యుః। న విధిః। విధ్యంతరస్యాభావాత్। తస్మా-
ద్గుణవాదస్తు స్యాత్ సంకీర్తనం విధేః స్తుత్యర్థం। అసావాగ్నేయాదిషు ఆగ్నేయాదిశబ్దాః కేన ప్రకారేణ। గుణవాదేన। కో గుణవాదః। అగ్న్యాదిసంబంధః। కథం। ఏత-
జ్జాతీయత్వాత్। కిమేవంజాతీయకత్వం। ప్రజాపతిరకామయత ప్రజాః సృజేయమితి స ముఖతస్త్రివృతం నిరమిమీత తమగ్నిర్దేవతాన్వసృజ్యత। గాయత్రీ ఛం-
దో రథంతరం సామ బ్రాహ్మణో మనుష్యాణామజః పశూనాం తస్మాత్తే ముఖ్యా ముఖతో హ్యసృజ్యంత ఉరసో బాహుభ్యాం పంచదశం
నిరమిమీత తమింద్రో దేవతాన్వసృజ్యత త్రిష్టుప్ఛందో బృహత్సామ ~~ఛందో వైరూపం సామ వైశ్యో మనుష్యాణాం~~ ॥ రాజన్యో మనుష్యాణామవిః
పశూనాం తస్మాత్తే వీర్యవంతో వీర్యాద్ధ్యసృజ్యంత ఊరుభ్యాం మధ్యతః సప్తదశం నిరమిమీత తం విశ్వే దేవా దేవతా అన్వసృజ్యంత జగతీ
ఛందో వైరూపం సామ వైశ్యో మనుష్యాణాం గావః పశూనాం ॥ ఏవముక్తే సతి ఏవంజాతీయకే విజ్ఞాతే అస్యాపి తజ్జాతీయకో వాదయమా-
గచ్ఛతి। తస్మాదర్థవాదాః శబ్దాః ॥౧౪॥ సారూప్యాత్ ॥ యజమానో యూప ఆదిత్యో యూప ఇతి। గుణవిధిరర్థవాద ఇతి సందేహః। అర్థవత్త్వాద్గుణ-

౨౮-భా౦= వాదస్య। గుణదేశవాదశ్చ ప్రథమగుణవచనో గుణం బ్రూయాత్। సర్వేర్థాభిధానేనేతి బ్రూమః। సర్వ ఏవైతే గుణోక్తః శబ్దానస్వార్థం వాతాదిగుణేష్వు వర్తన్తేప
సిద్ధవాదం వాతథాసాన్నత్। అప్రసిద్ధకల్పనా నాభావ నచ స్వార్థే గుణ సముదాయ వచనాం గుణవాదేనేపి దర్శనాదప్రసవ్యావార్థ్యపి వాతదాభిదేర్థానో గేపహాత్యః సివ్వార్థఃపుత్రః సింహాస్త్రి సమ
దాంయవాంబి వచనాదయవివక్షితు మశస్త్రాతి। సర్వ సింహా ప్రవృత్తిషు చ యత్నాని మాన్యం తద్వ్యవసః సింహాశబ్దా ఇత్యేకతో నాన్యాయః ప్రత్యక్షత్వేత్। న చాసతి సింహాపరికల్పనం యాంప్రవర్తత కల్పనీయం
10 అశక్యతావత్ కథం నుస్వార్థాభిధానేన ప్రత్యయం ఇతి అర్థసంబంధాత్సింహాన్ తి నిశ్చితే ప్రసవ్యాకారితా త్ర ప్రాయమేతి ప్రసవ్యాకారే గవ్యతే। అర్థప్రత్యయసామర్థ్యాత్।
౧౦ యోవిరమన్యతే ప్రసవ్యాకారిణం ప్రత్యాయయమితి। స యది సింహశబ్దముచ్చారయతి సిద్ధోర్థస్యాభిప్రేతం। సింహార్థః ప్రతీతిః ప్రసవ్యాకారీతి సంబం
ధా వి ఆరమర్థం ప్రత్యాయయతి। ఏవం స్వార్థాభిధానేన తద్గుణ కార్యస్య సంబంధః ప్రతీయతే। ఇహాప్యయమనః ప్రస్తరో యజమాన ఏకకపాలత్వాతి కేద్యో గుణ
సంబంధః ప్రతీయతే తత్ర ఛిద్రకరణ ఇతి। స చెప్రోక్తేర్వ్యస్థసిద్ధం కరోతి। అస్యోపియస్త్వకార్యసిద్ధిం కరోతీ సత్తస్మిన్నుచ్చరితే వ్యాదయమాగచ్ఛతి। యథా
రాజారపత్రి గతా కన్యతి। పత్రిగతా కేర్గరాజ్ఞః కార్యం సాధయతీతి సరాజశబ్ద ఉచ్చరితే ప్రతీయతే। ఏవమిహాపి యజమానకార్యం ప్రస్తరః ఏకకపా
లత్వ సాధయత్యసౌ యజమానే ప్రతీతే ప్రతీయతే। తస్మాత్ యజమానశబ్దేన ప్రత్యాయ్యతే। కథం తరహాం స్యాదాహ। బహిర్షద్వదనిధానే సర్వహోమేవేతి। తస్మాత్

క్త్వం స్యాత్। తస్మాదనువాదో మంత్రసమామ్నానాత్ప్రాప్తానాముపరి పఠనే మంత్రాణాం స్తుతిసంకీర్తనం। సర్జనార్థవాదార్థం। అపి వా వి
ధిత్వే లక్షణా। ఏతయా స్తువత ఇత్యత్ర యాః శ్లిష్టయస్తా లక్షయేత్। నన్వనువాదేఽపి లక్షణా। నానువాదపక్షే లక్షణాయాం దోషః। కథమ్ స్తో
కధం చ। అస్పృష్టిషు స్పృష్టిషు చ స్పృష్టిశబ్ద ఇతి॥ భూమన్॥ ఏవం వస్తుత్ర స్పృష్టిలింగా మంత్రాః అల్పమో వా లింగా ఇతి॥ ౧౭॥ లింగసమవాయాత్॥
ప్రాణభృత ఉపదధాతి। అజ్యానీరుపదధాతీతి। విధిత్వే ప్రాణభృత్త్వం త్రికాణామపఠితయమోఽసు లింగానాం మంత్రాణామానర్థక్యం తస్మాదనువా
దః॥ లింగసమవాయాత్ పరశబ్దః పరత్ర వర్తతే। యథా ఛత్రిణో గచ్ఛంతీతి। ఏకేన ఛత్రిణా సర్వే లక్ష్యంతే। న చాయం ప్రాణభృచ్ఛబ్దః స్పృష్టి
శబ్దో బహూనాం తద్వ్యర్థం మంత్రాణాం లక్షయేత్। తద్వదేవ స్పృష్టిప్రాణభృచ్ఛబ్దౌ సమవేతౌ తావపి గృహ్యేతే। యథా ఛత్రిశబ్దేన సర్వార్థలక్షణార్థే
న సోఽపి ఛత్రీ గృహ్యత ఇతి॥ ౨౯॥ సందిగ్ధేషు వాక్యశేషాత్॥ అక్తాః శర్కరా ఉపదధాతి। తేజో వై ఘృతమితి శ్రూయతే। తత్ర సందేహః। ఘృ
తతైలవసానామన్యతమేనాంజనీయాః శర్కరా ఉత ఘృతేనైవేతి। కథం సందేహః। అంజనసామాన్యేన వాక్యశేషాదవయో ఘృతేన విశే
షణనిగమనం। యథా పశుమాలభేత ఇత్యుక్తే (తత్ర) యద్యపి సామాన్యమాదౌ విశేషలక్షణార్థం వివక్ష్యతే। యద్వా నిగమనే విశే
షః

మీ-భా- విధిః। అశక్యత్వాద్దృష్టోపకారార్యసాధనే యజమానస్య యజమానకార్యసాధనే వా యూపస్య విధ్యంతరత్వాచ్చ నవిధిః స్తుత్యర్థం సంవాదః గుణ
వాదో హ్యమానాధికరణ్యం। మైంగుణః। సారూప్యం। ఊర్ధ్వతాంతే జుష్టేతాః। తస్మాదేవంభూతే యత్రార్థవాదాః ॥౧౫॥ ప్రశంసా॥ అపశవో
వా అన్యే గోఽశ్వేభ్యః పశవో గోఽశ్వాః। అయజ్ఞో వా ఏష యోఽసామా। అసత్రం వా ఏతద్యచ్ఛందోమమితి। విధ్యర్థవాద సందేహే అర్థ
వత్త్వే విధిరయమితి ప్రాప్తే। ఉచ్యతే। యది విధయో బ్రూయుః గోఽశ్వా ఏవ పశవః। సామవానేవ యజ్ఞః। ఛందోమవదేవ సత్రం। అన్యేషాం ప
౧౧ శూనాం యజ్ఞానాం సత్రాణాం మోక్షత్తిరనర్థకా స్యాత్। విధ్యంతరం వనావకల్పేత। అతః స్తుత్యర్థః సంవాదః। గోఽశ్వే ప్రశంసితుమన్యేషాం
పశూనాం నిందా। స్తమవతః ప్రశంసితుమసామ్నాం నిందా। ఛందోమవంతి ప్రశంసితుమఛందోమకాని నింద్యంతే। యథా। యదప్యూతమ
క్షేంభునంతత్। యన్మృతేన మవాసస్రదితి ॥౧౬॥ భూమా॥ సృష్టీరుపదధాతీతి శ్రూయతే। తత్ర గుణవిధిరర్థవాద ఇతి సందేహే। విధిః। అపూ
ర్వార్థత్వాదితి ప్రాప్తే ఉచ్యతే। యది విధిః సృష్టిమంత్రకా ఉపదధాతీ స్తుత్యర్థః। తత్ర నేష్టకానాం విశేషః *కల్పితాం స్త్రీయేత। ఏవంరూపాః
సృష్టిమంత్రకాః కిన్నైవంరూపాణ్ణితి। తత్ర సర్వాసాం సృష్టిలింగా మంత్రాః ప్రాప్నుయుః। అన్యేషామసంయుక్తానాం మంత్రాణామనర్థ

మీ-భా- సామాన్యలక్షణార్థః। తత్రారంభనిగమనయోః కిం సమంజసం కిమసమంజసమితి సంశయః। ఏవం సందిగ్ధేషూపక్రమే సామాన్యవచనే విరోధాభావా
12 ద్విశేషః పరికల్ప్యః। నిగమనే రూపబాంత స్సామాన్యప్రత్యయాత్ అతివిరోధాత్ లక్షణార్థం ఘృతవచనం। యథా శల్కపిష్టస్పృష్టిషు చ స్పృష్టిశబ్దః। ఏవం
ఘృతమఘృతం చ ఘృతమిత్యుచ్యతే సందిగ్ధేషు। ఏవం ప్రాప్తే బ్రూమః। సామాన్యవచనేన విశేషాపేక్షోపక్రమో వాక్యస్య। విశేషే నిగమనవశేన।
౧౨ కుతః। నహి సామాన్యం విహితం। యేన విరోధో నిగమనస్య। కథమవిహితం। సందిగ్ధేషు విధానసంభవాభావాత్। నహి విధానశబ్దోస్తి। ప్రకృతా
శ్చ తేరాం ప్రపదధాతీతి వర్తమానకాలనిర్దేశాత్। నాపి సామాన్యస్య సాంప్రత్ స్తుతిః ప్రత్యయం ఘృతస్తవనం। లక్షణాయాం సామాన్యస్య। శ్రుతి
శ్రీ లక్షణాయాం బాధ్యేయసే। తస్మాద్ ఘృతవిధానం। ఏవం ప్రాప్తః పరిహృతః। ఏతద్ధ్యే సర్వతైవ వర్జ్యం వాదుస్సు యత్ర। స్త్రైణమమితి। తథా ఇమాం ఛ్ని
ష్నప్రత్యాయామేతదితి। ఇమాం ఛేత్తారం దుం చ రేం విశర్వనిభూంతాన్యుపజీవంతి తే।। ౧౯।। అర్థాద్వా కల్పనైకదే[illegible]శత్వాత్।। సర్వేషాం వద్యతి
వృద్ధితేనాం వద్యతే। హాసేనాం వద్యేతేతి స్తూయతే। తత్ర సందేహః। కిం సర్వేషాం వదాతవ్యం సర్వస్య త్రవస్య సంహతస్య మాంసస్య చ తథా వృద్ధి
తేనాం హాసేన చ। ఉత సర్వేషామర్థత్వం వసిష్ఠ ప్రవాహాం స్తుపేతా। మాంసానాం వృద్ధితేనా సంహతానాం హాసేనేతి। అవిశేషాభి
ధానా —

ద్వ్యవస్థా । ఏవం ప్రాప్తే బ్రూమః । అర్థాద్ద్రవ్యైకత్వేనాసామర్థ్యాత్ వేత్యనేతి । సర్వేషాం వచ్యతి । యథా చతుర్యాం తథా । యత్త్వవశేష్యాయాం తత్సర్వేతి ।
ఆశ్రయాకాంక్షావశాత్ నాసామర్థ్యం బ్రువతాం తత్తత్సర్వం కారితమ్ । ఏవం వేద్యర్థం తత్తద్వ్యవస్థా భవిష్యతి మవర్ణయతి । తథా అంజలినా సక్తూన్ ప్రదావ్యే జుహోతి
తేతి భవతాం సంయోగాంజలిః । సర్వేష్వేకాంగ ద్రవ్యత్వాత్ । తథా వాక్యే హవిషా యో నివర్తయితుం । తద్ద్వారా తేభ్యో జుహ్వా కాంస్యపాత్రం
ఆజ్యం భుంక్త ఇతి । అర్థాత్ ప్రాప్తే । తేభ్యో సమానేవ కాంస్యపాత్రాణి యోర్ధాన్ నిధాయ భుంక్తే ఇతి ॥ ౧౫ ॥ ఇతి శ్రీ ఆచార్యశ
బరస్వామికృతే మీమాంసాభాష్యే ప్రథమాధ్యాయస్య ద్వితీయః పాదః ॥ శ్రీమతే రామానుజాయ నమః ॥ — రుధిరోద్గారి వర్షే శ్రావణ కృష్ణ
— శుక్రవారే కాశ్యాం దశాశ్వమేధఘట్టే ఆంధ్ర [illegible] బ్రహ్మపురస్తాత్ పశ్చిమభాగే యాధ్యవసిత [illegible] ఇత్యుపనామక
వేంకటరామపండితశ్రేష్ఠేన లిఖితం ॥—॥ స్వార్థం పరార్థం చ ॥—॥ [illegible] —॥ లిపిరియం మన్నగురువర కాసుబ్బరాయనాం శ్రీముద్రం
శ్రీమచ్చంద్రశేఖరసరస్వతీనాం పరమగురూణాం అనుభవయానం — శ్రీ కాండూరి వేంకటరామ నృసింహ శర్మణః
+ సూత్రవ్యాఖ్యాం ప్రథమాధ్యాయస్య వాదర్థః పాదేఽస్మిన్ మధ్యే యు వరకాశితి — శ్రీభగవత్ప్రసాదమిదం మీమాంసా — జైమినిసూ +

నిరూఢపశౌ ఋత్విగ్భిః — బ్రహ్మా, ప్రతిప్రస్థాతా, హోతా, మైత్రావరుణః, అధ్వర్యుః, అగ్నీత్ — — — — —

జ్యోతిష్టోమే షోడశ ఋత్విజః తద్యథా — తత్ర బ్రహ్మగణే — అగ్నీత్, బ్రహ్మ బ్రాహ్మణాచ్ఛంసి పోతా

ఉద్గాతృగణే — ప్రస్తోతా, ప్రతిహర్తా, సుబ్రహ్మణ్య; హోతృగణే — హోతా, మైత్రావరుణః, అచ్ఛావాకః; అధ్వర్యుగణే — అధ్వర్యుః, ప్రతిప్రస్థాతా [illegible]

శ్రీ వం= కాండూరి వేంకట [illegible] .. — సర్వదర్శి [illegible] — [illegible] —

[illegible] గంతత్రప్రథమానాం పత్త్వేకం [illegible]